

Την ιστορία της εβραϊκής κοινότητας της Νέας Ορεστιάδας παρουσίασε ο νομικός και ιστορικός Θρασύβουλος Παπαστρατής κατά την Επιστημονική Εσπερίδα με θέμα «Η πολυπολιτισμικότητα της Νέας Ορεστιάδας», που έγινε στις 30.6.2023, στο Πολιτιστικό Πολυκέντρο Ορεστιάδας, στο πλαίσιο της 12ης Πανθρακικής συνάντησης.

Το ιστολόγιο [Βορέας magazin](#) δημοσίευσε την παρακάτω εισήγηση του Θρ. Παραστρατή και φωτογραφίες από την εκδήλωση.

"Το τραγικό και μαύρο εκείνο καλοκαίρι του 1923, σ' όλη την Ελλάδα επικρατούσε αναβρασμός αλλά και παγωνιά, καθώς όλοι περίμεναν την κατάληξη των διαπραγματεύσεων για την πολυπόθητη ειρήνη. Για τους κατοίκους της παλιάς Ελλάδας το άκουσμα της υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάννης σήμαινε ανακούφιση, διότι η χώρα απεμπλεκόταν οριστικά από την πολεμική περιπέτεια της τελευταίας δεκαετίας. Για τους πρόσφυγες που ζούσαν σε καταυλισμούς και παράγκες, η Λωζάννη συνεπαγόταν την πιστοποίηση του τέλους της προηγούμενης ζωής τους και την οριστική απώλεια των παλιών τους πατρίδων, αλλά και του δικαιώματος επιστροφής σε αυτές. Το μέλλον τους προδιαγραφόταν ζοφερό και δύσκολο: φουρτούνες και θύελλες τους περίμεναν και μακρύς αγώνας για να στήσουν ξανά τις ζωές τους.

Για τους κατοίκους του Κάραγατς όμως, η υπογραφή της Συνθήκης ειρήνης σήμαινε κάτι διαφορετικό: την έναρξη της μεγάλης περιπέτειας της προσφυγιάς. Διότι αυτοί ήταν που καλούνταν να πληρώσουν το τίμημα της ειρήνης, ή ορθότερα η πατρίδα τους απετέλεσε το τίμημα, διότι παραχωρήθηκε ως αποζημίωση για να αρθούν οι τουρκικές οικονομικές αξιώσεις. Ήδη από τις 27 Μαΐου 1923, οι κάτοικοι του Κάραγατς πληροφορήθηκαν τη μοιραία γι' αυτούς παραχώρηση της πόλης τους στην Τουρκία και η Λωζάννη δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι επίσημοι τίτλοι τέλους μιας τρισεχονταετούς ιστορίας.

Στην Αδριανούπολη υπήρχε τα χρόνια εκείνα μια πολύ μεγάλη εβραϊκή κοινότητα, ο μεγάλος πληθυσμός της οποίας συντέλεσε μάλιστα στο να εκλεγεί στο ελληνικό κοινοβούλιο Εβραίος Βουλευτής Αδριανουπόλεως στις εκλογές του 1920, ο Σολομών Μιτράνη. Η έξοδος των Ελλήνων από την Αδριανούπολη και στη συνέχεια από το προάστιο της Κάραγατς, συνεπαγόταν για την πόλη ένα σημαντικό οικονομικό και πολιτισμικό πλήγμα. Μια δραστήρια και πολυπληθής πληθυσμιακή ομάδα υποχρεώθηκε να εκπατριστεί, αφήνοντας πίσω της μεγάλη ιστορία και δυσαναπλήρωτο κενό.

Η απόφαση σημαντικής μερίδας ελληνορθόδοξων Καραγατσιανών να δημιουργήσουν μια νέα πόλη σε πολύ μικρή απόσταση

από την παλιά, απετέλεσε πρόκληση και στη συνέχεια επίτευγμα, αφού η Ορεστιάδα κατέστη μια σύγχρονη πόλη με μεγάλες δυνατότητες και ευκαιρίες, που εκπλήρωσε τις προσδοκίες των ιδρυτών της.

Η δημιουργία της νέας πόλης είχε θετικό αντίκτυπο και σε μια ομάδα Εβραίων του Κάραγατς, οι οποίοι έβλεπαν την παλιά τους πόλη να ερημώνει. Η Έξοδος των Ελληνορθόδοξων θα ανέτρεπε και τη δικιά τους ζωή, αφού το εμπόριο και η οικονομία του Κάραγατς εκ των πραγμάτων θα παρέλυε. Οι Καραγατσιανοί εκείνοι Εβραίοι είχαν καταστεί Έλληνες πολίτες, αποκτώντας αυτοδικαίως την ελληνική ιθαγένεια, όπως και όλοι οι κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης, όταν αυτή είχε απελευθερωθεί από τον ελληνικό στρατό και ενσωματωθεί στο ελληνικό κράτος. Αποφάσισαν λοιπόν να εγκατασταθούν και αυτοί στην καινούρια πόλη της Ορεστιάδας, χτίζοντας μια νέα ζωή εκεί.

Η εγκατάστασή τους και η δημιουργία της εβραϊκής Κοινότητας Νέας Ορεστιάδας δεν έγινε ανέφελα. Αντιθέτως δημιουργήθηκαν αντιδράσεις, όχι βέβαια στον ευρύτερο ελληνορθόδοξο πληθυσμό της Ορεστιάδας, αλλά σε συγκεκριμένους κύκλους που έβλεπαν τα ατομικά τους μικροσυμφέροντα να απειλούνται. Καλυπτόμενοι πίσω από το Νομάρχη Έβρου Καλογερόπουλο, επικαλέστηκαν την υποτιθέμενη συνοριακή ασφάλεια που δόθηκε απειλείτο από την εγκατάσταση των Ισραηλιτών. Το ελληνικό Κράτος όμως δεν εισάκουσε τις διαμαρτυρίες τους και η Ισραηλιτική Κοινότητα Νέας Ορεστιάδας αναγνωρίστηκε επίσημα ως ΝΠΔΔ. Οι Εβραίοι παρέμειναν στην Ορεστιάδα. Το 1925 έχτισαν τη Συναγωγή τους στην οδό Ευριπίδου, όπου σήμερα βρίσκεται η Χριστιανική Εστία.

Η ελκυστικότητα της νέας πόλης και η δυναμική αύρα την οποία απέπνεε, προσέλκυσε κάποιες ακόμη εβραϊκές οικογένειες από το Διδυμότειχο, αλλά και άλλες περιοχές, οι οποίες εγκαταστάθηκαν στην Ορεστιάδα, στην ανάπτυξη της οποίας θα συνέβαλαν τα επόμενα χρόνια. Αντίθετα με τα στερεότυπα, οι Εβραίοι αυτοί οικιστές ήταν άνθρωποι του μόχθου και όχι μεγιστάνες. Ανάμεσα τους συγκαταλέγονταν φανοποιοί, τσαρουχάδες, σαρωθροποιοί, σανδαλοποιοί, ράφτες, μικροεπαγγελματίες και υπάλληλοι, ενώ υπήρχαν και λιγοστοί έμποροι υφασμάτων, υαλικών, αλεύρων και κουκουλιών.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Ορεστιάδας συνέχισε τη πορεία της μέχρι το 1943. Στα 1934 φαίνεται ότι εγκαταστάθηκε στην Ορεστιάδα ένας μικρός αριθμός Εβραίων, που εξεδιώχθησαν από το πογκρόμ των τουρκικών αρχών στην Ανατολική Θράκη και ιδιαίτερα στην Αδριανούπολη. Οι Εβραίοι αυτοί βρήκαν καταφύγιο στην Ελλάδα και επέλεξαν την Ορεστιάδα, λόγω της γειννιάσης της με την παλιά τους πατρίδα, αλλά και της ύπαρξης εκεί συγγενικών τους οικογενειών.

Οι αντιδράσεις για την παρουσία των Εβραίων στην Ορεστιάδα δεν έπαψαν να υφίστανται και τα επόμενα χρόνια, από αρτηριοσκληρωτικούς κύκλους, όπως φαίνεται από δημοσίευμα της Αλεξανδρουπολίτικης εφημερίδας Πρόοδος, σύμφωνα με το οποίο «Η Ορεστιάδα κατεκλύθη υπό Εβραίων», όπου περιγράφεται και αντισημιτικό επεισόδιο στο καφενείο του Ιωάννη Πατελούδη, ανάμεσα σε οπαδούς της αντισημιτικής και φασιστικής οργάνωσης ΕΕΕ και Εβραίους της πόλης, με επίκεντρο την Εβραία τραγουδίστρια του κέντρου Στέλλα. Η εφημερίδα προχωρά σε αντισημιτικά σχόλια για τους Εβραίους της Ορεστιάδας, που χαρακτηρίζει «παράσιτο στοιχείο, μασσωνικώς ηνωμένο, που πλουτίζει εις βάρος του πληθυσμού της υπαίθρου, που γεύεται θρασίαν την κεφαλήν και θέλει να μεταβάλει την έπαλξιν αυτήν του Ελληνισμού, την Ορεστιάδα εις Παλαστίνη». Γι' αυτό και λόγω της συρροής Εβραίων στο παζάρι των Καστανιών, επιβαλλόταν κατά την εφημερίδα η άγρυπνη παρακολούθηση των κινήσεων τους, διότι θεωρούσε την παρουσία Εβραίων στα σύνορα ως επικίνδυνη και έπρεπε να τεθεί φραγμός στην αθρόα εγκατάστασή τους στην Ορεστιάδα. Το επίσημο κράτος όμως, όπως και η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών της Ορεστιάδας, είχαν αντίθετη άποψη και οι Έλληνες Εβραίοι της Ορεστιάδας συνέχισαν τη ζωή τους στην πόλη μέχρι το μοιραίο Μάιο του 1943.

Ως τελευταίο γραπτό τεκμήριο, συναντάμε σε επαγγελματικό Οδηγό του 1940 τους αργυραμοιβούς - σαράφηδες Μόρδο Κάλβο και Νισήμ Αλκαμπές, τον ασφαλιστή Σιμαντώ Τζίβρε, τους έμπορους δημητριακών και γεννημάτων Γεουδά Κάλβο και Γεουδά Τζίβρε, το δερματοπώλη Ισραήλ Χαλφόν, τον έμπορο ετοίμων ενδυμάτων Τσελεμπί Τζίβρε, τον ξυλουργό Σιαμαντώ Μεσουλάμ, τους παντοπώλες Πέπο και Ραφαέλ Τζίβρε, τους ποτοποιούς Ισραήλ και Νισήμ Κάλβο, το ράφτη Μωύς Κάλβο, το σανδαλοποιό Ισάκ Κομφή, τους σαρωθροποιούς Σαμουέλ Βεντούρα και Σολομών Μισκατέλ, το σκητοράφτη Γεουδά Καζές, τον υποδηματοποιό Μάρκο Τζίβρε, τους έμπορους υφασμάτων και νεωτερισμών Τσελεμπί Αλκαμπές, Μωύς Λόγια, Σολομών Μενασέ, Μποχώρ Μέντα, Ηλία Ναχμία, Μόρδο Ραφαέλ, Πέπο Τζίβρε, Μωής Μπενούν και Μποχώρ Τάραντο, τους φανοποιούς Δαβίδ, Λεών και Μάρκο Μισκατέλ και τους ψιλικατζήδες Ραφαέλ Τζίβρε, Ραφαέλ Μουαράφ και Μωής Μπεναλί.

Η μικρή αυτή Εβραϊκή Κοινότητα των 200 ψυχών δεν αποτελείτο από κατ' όνομα απλώς Έλληνες υπηκόους, αλλά από Έλληνες στη συνείδηση. Γι' αυτό και σύσσωμοι οι νέοι της Κοινότητας στρατεύτηκαν στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940-41, μαζί με τους υπόλοιπους Ορεστιάδιτες. Ένας από αυτούς, ο Ζάκ Τάραντο του Μποχώρ, έπεσε υπέρ πατρίδος, το όνομα του οποίου είναι γραμμένο με χρυσά γράμματα στο Ηρώο της Ορεστιάδας και στις ιερές δέλτους του ελληνικού έθνους, ενώ στον Ιερό Λόχο πολέμησαν οι Σολομών και Ισαάκ Κάλβο.

Τον πολεμένο εκείνο Μάη του 1943, είκοσι χρόνια μετά την εγκατάστασή τους στη νέα πόλη, οι Εβραίοι της Ορεστιάδας έμελλε να χαθούν. Στις 5 Μαΐου οι γερμανοί συνέλαβαν το σύνολο των μελών της Κοινότητας, τους επιβίβασαν στο τρένο και αφού ενώθηκαν με τους Εβραίους του Διδυμοτείχου και του Σουφλίου, η αποστολή οδηγήθηκε μέσω Θεσσαλονίκης, στα γερμανικά στρατόπεδα του θανάτου Άουσβιτς - Μπίρκεναου. Στη Θεσσαλονίκη ακολούθησαν τη 17η αποστολή, που περιλάμβανε συνολικά περίπου 4500 Έλληνες Εβραίους. Από αυτούς οι 3823 οδηγήθηκαν αμέσως στους θαλάμους αερίων. 677 άτομα εντάχθηκαν στο εργατικό μηχανισμό των στρατοπέδων. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ορεστιάδιτη Χαΐμ Σολομών Κάλβο μεταφέρθηκαν στο Γιαβόρζνο, για να πεθάνουν οι περισσότεροι από την εξάντληση τους επόμενους μήνες. Από τους Εβρίτες Εβραίους επέζησαν περίπου 20 άτομα, τρία από τα οποία επέστρεψαν πρόσκαιρα στην Ορεστιάδα, όπου δεν μπόρεσαν να ξαναστήσουν τη ζωή τους και σύντομα αναχώρησαν.

Ο Χαΐμ Κάλβο λίγο αργότερα νυμφεύθηκε την Αλεξανδρουπολίτισσα Έμμα Ιακώβ Μπαλούλ κι εγκαταστάθηκαν στο Ισραήλ. Δύο κυνηγημένα περισσότερα ένωσαν τα υπολείμματα δύο εβραϊκών κοινοτήτων του Έβρου, αφήνοντας πίσω μνήμες, δάκρυα και πολεμένες ιστορίες.

Η ιστορία παίζει παράξενα παιχνίδια. Αν οι Καραγατσιανοί Εβραίοι είχαν παραμείνει στην Τουρκία και δεν επέλεξαν την

εγκατάσταση τους στην Ορεστιάδα, θα είχαν υποστεί το αντισημιτικό πογκρόμ του 1934, αλλά θα είχαν γλιτώσει από το Ολοκαύτωμα. Η ιστορία όμως δεν γράφεται με υποθέσεις. Οι Εβραίοι του Κάραγατς επέλεξαν να εγκατασταθούν στη νέα πόλη, την Ορεστιάδα, ταυτίζοντας τη μοίρα τους με τον Ελληνισμό, χωρίς να γνωρίζουν ότι έτσι υπέγραψαν τη θανατική τους καταδίκη, 20 χρόνια μετά. Στην αιώνια μνήμη τους αφιερώνονται αυτές οι γραμμές.